

VITA

MEGJEGYZÉSEK GYIMESI GÁBOR: A HORTHY-HADSEREG HIVATÁSOS ALTISZTIKARÁNAK TÖRTÉNETÉHEZ C. KÖZLEMÉNYÉRE

CSIMA JÁNOS:

Örömmel kell üdvözlőnünk minden olyan vállalkozást, amely valamely lényeges és mindmáig feldolgozatlan hadtörténelmi témában előrelépést jelent. Bizonyos, hogy ilyen dicséretes szándék vezette Gyimesi Gábort is a Hadtörténelmi Közlemények 1972. évi 1. számában olvasható írása publikálásával. Sajnos, e szándék kivitelezését még akkor sem tarthatjuk teljes egészében sikeresnek, ha — mint arra a megadott cím is következtetni enged — a szerző témájának csupán részleges kifejtését tekintette feladatának. A forrásként hivatkozott egyetlen dokumentumgyűjtemény, egyetlen eredeti levéltári irat, egy-két szabályzat és néhány körrendelet nemcsak hogy kevés — még a szerző szerényebb célkitűzéssel kifejtett mondanivalójához is —, de még néhányszor nem is igazolják megállapításait. Mindenképpen sajnálnám, ha hozzászólással megbántanám a közlemény jó szándékú, előttem ismeretlen szerzőjét, de az olvasók helyes tájékoztatása érdekében, vagyis közérdekből, néhány, lényeges dologban tévesen tájékoztató adatával és megállapításával mindenképpen vitába kell szállnom.

Vitába kell szállnom mindjárt a bevezetőjében foglaltakkal. Hogy tudniillik általában tömeghadsereg volt-e a Horthy-hadsereg? A rendelkezésünkre álló levéltári iratok, a szervezési és létszámadatok időszakról időszakra történő tanulmányozása után arra a megállapításra kell jutnunk, hogy a Horthy-hadsereg fennállása folyamán általában kerethadsereg volt, nem pedig tömeghadsereg. Tömeghadsereg jellegét a fokozatosan végrehajtott háborús mozgósítások után öltötte fel. Az 1944 tavaszán és nyarán végrehajtott részleges mozgósítások során elérte, majd túlhaladta a félmillió létszámot, 1944. szeptember végére pedig — mindhárom hadsereg kereteinek mozgósítása és feltöltése nyomán — egymillió létszámúvá duzzadt.

A Horthy-fasizmus politikai és katonai vezetői kezdetben valóban nagylétszámú hadsereg fenntartásáról álmodoztak, de ez a törekvésük csakhamar leküzdhetetlen akadályokba ütközött, ezért a reali-

tások kényszerhatásának engedve hosszú, bizonytalan időre le is mondták róla. A békeszerződés kapcsán bevezetett szigorú külföldi ellenőrzés, az engedélyezett toborzások rendszer eredménytelensége, a súlyos pénzügyi-gazdasági helyzet és a felszerelés hiánya csupán egy kicsiny kerethadsereg fenntartását tette lehetővé. Tehát nem tömeghadseregre, hanem olyan kerethadseregre törekedtek, amely az adott körülményekhez képest elegendő karhatalmi erőt jelent az örökösen rettegett, esetleges forradalommal szemben, továbbá a meg lehetőségen hosszú határok védelmének ellátására szükségszerűen alkalmas, emellett szervezeténél fogva könnyen és gyorsan mozgósítható.

Ilyen formán a szerző cikkében említett 42 000, vagy akár az 1938-as 85 000 fős hadsereg, még nem volt „tömeghadsereg”.

Egyébként a környező országok közül még 1926-ban a burzsoá Csehszlovákiának 150 000, Romániának 230 000, Jugoszláviának pedig 150 000 főnyi hadserege volt, s ezek sem tömeghadseregek voltak, hanem az illető ország területének, lakosságának és határainak megfelelő békehadseregek, kerethadseregek, amelyek csak mozgósításuk után váltak volna igazán tömeghadsereggé.¹

1924—1928 között a hadsereg létszáma az említett okok miatt még a békeszerződésben engedélyezett 35 000 fős létszámnak is mélyen alatta járt.²

Az sem igazolható állítás, hogy „ez a rendszer... biztosította, hogy minden katonai szolgálatra alkalmas embert kiképezzenek; a tartalékosok pótkiképzésére (!) az állam bármikor intézkedhetett” stb. A levéltári iratok arról vallanak, hogy 1929-ig csak a nyolc legfiatalabb évfjártból 242 000 személy maradt kiképzetlenül.³ 1926-ban a külföldi ellenőrzés miatt a rejtve végzett katonai nyilvántartás is leállt s évekig nem volt kiegészítés és tartalékképzés. Az elmaradás mérsékelt pótlása csak 1929-ben kezdődött meg, nagyobb arányban pedig csak 1938 után indult meg a tömegesebb tartalékképzés. Ezek mellett valóban fennállt, de a hadsereg állapotán nem sokat változtatott, hogy a Horthy-rendszer kormányai rejtéssel, katonai elő- és utóképzéssel a békeszerződés kijátszására és a katonai kiképzés szélesítésére törekedtek.

Téves a hadseregszervezésnek a szerző által megadott négyszakaszos periodizációja is. Nem valami mesterkéltnél, önkényes megállapítás volt részéről, amikor a szervezés második szakaszát tanulmányaimban 1927-től az 1938. évi első bécsi döntésig határoztam meg, hanem egy valóságos folyamat elhatárolása. Erre más vélemény azóta sem merült fel. Nem tartom szerencsésnek a hadtörténészek már megjelent tanulmányaiban közölt eredmények figyelmen kívül hagyását, különösen, ha ez az olvasók helytelen tájékoztatására vezet. Mások véleményének a legteljesebb tiszteletben tartásával jegyzem meg, hogy az eltérő véleményt legalábbis meg kellene indokolni.

Gyimesi Gábor a második hadseregfejlesztési és szervezési sza-

¹ Lásd: Hadtörténelmi Levéltár (továbbiakban HL.) HM. 1926 — 4020. biz. számú iratot.

² HL. HM. 1929 — 1999/1. — Hr. L. még: Hadtörténelmi Közlemények, 2. sz. 240. o.

³ Fent jelzett irat VII/6. sz. melléklete.

kaszt — egy korai tanulmányra hivatkozva — 1938 tavaszára teszi. Ezzel — semmivel sem indokolhatóan — féléves légüres teret teremt, az időszakaszok között nincs meg a folyamatosság. A győri program meghirdetése ugyanis március 5-én, a bledi egyezmény aláírása pedig augusztus 23-án történt meg. Egyébként a bledi egyezmény aláírása nem jelenti kezdeti időpontját a hadsereg nagyobb szervezési változásának. Az egyik deklaráció még nem hozta meg gyümölcseit, a másikat pedig már rég meghaladta a tényleges gyakorlat. Viszont a bécsi döntést követően végrehajtott területi terjeszkedéssel egyidejűleg folyt a hadtest-szervezetre való áttérés és a VIII. hadtest is megalakult, átszervezték a határőrséget, jelentősen felemelték a hadsereg létszámát, a csapatoknak nagymennyiségű fegyverzetet, felszerelést és lőszeret adtak ki, s az elfoglalt területeket csapatokkal, katonai szervekkel, hatóságokkal, hivatalokkal népesítették be.

A szerző, rátérve tulajdonképpeni témája tárgyalására (102. o.), ismerteti az 1922. évi és későbbi altiszti létszámokat, de a hivatkozott és az általa megemlített dokumentumok nem igazolják adatait. Már abban is téved, hogy a békeszerződésben engedélyezett altiszti létszám a hadsereg „egyötöde”, holott az annak tizenötöd része volt (100. o.), további adatait és következtetéseit pedig saját, megadott jelzete is célolja.⁴ Ott ugyanis a „Magyar honvédség létszáma” c. öszresztésben 2142 tényleges altiszt, s ehhez 6327 „rangosztályba nem sorolt közigazgatási alkalmazott és egyéb” szerepel. 1922 januárjában tehát, ha az „egyéb” jelentését nem is kutatjuk, valóban 8470 fő a létszám. Ámde az 1922. január—július közötti időszak a korábban felduzzasztott Horthy-hadsereg létszámcsökkentésének jegyében zajlott, mert a békeszerződés követelményeinek megközelítően mégiscsak eleget kellett tenni. Ha ugyanabban az iratban a következő hónapok kimutatásait is megnézzük, kiderül, hogy februárban 5679-re, márciusban 5288-ra, júliusra pedig 3341-re csökkent az altisztek... stb. létszáma. A szerző adata tehát megtévesztő, mert az olvasó a későbbi időszakokra is jellemző számadatnak vélheti, annál is inkább, mert rögtön utána megint csak azt olvashatjuk, hogy a békeszerződés 7000 főt engedélyezett. Még 10 évvel később, a Gömbös-féle fejlesztés időszakában „csak” 5475, 1935 őszén pedig 5408 a teljes altiszti létszám.⁵

Téves az a megállapítása is, hogy 1927 decemberében 42 000 fős a hadsereg. Ez ugyanis a szervezetszerűen betölthető (költségvetési) létszám, míg a valóságban csak 24 061 személy állt akkor a hadsereg állományában.⁶ A hivatkozás alapján említett 9500 fő pedig nem „fegyver nélküli katona”, hanem polgári alkalmazott volt.

Nem lehet elfogadni azt az állítást, hogy az első kényszertoborzás

⁴ A Bakách—Besseney belgrádi követ által aláírt, ún. bledi egyezmény különben is csak a tárgyalásokról kiadott kommunikét jelentette, amelyet a csehek nem is perfektuáltak, mert a kisebbségi kérdésben nem tudtak megegyezni a magyar kormánnyal. (L. Ránki—Pamlényi—Tilkovszky—Juhász: A Wilhelmsstrasse és Magyarország. 134. irat, *Weizsäcker* 1932. VIII. 23-i feljegyzése., HL. HM. 1920 — 14 058/VK. hdm. 4. és HL. HM. 1922 — 1001/titkos.

⁵ HL. HM. Eln. l. 1932. — 109 793., és VKF. eln. l. 1935. — 105 239/VI. l.

⁶ HL. VKF. 3., ált. és eln. oszt. iratai, 102. csomó, sz. n. Költségvetés, 3. mell.

1929-ben volt, még akkor sem, ha abban az évben valóban tömeges, több turnusos bevonultatás folyt. A kiegészítés és a tartalékképzés ugyanis addig is az általános védkötelezettségen, a véderőről szóló 1912. évi XXX. és a honvédségről szóló XXI., a népfölkelés tárgyában kiadott 1886. évi XX. és az 1915. évi II. tc.-eken alapult. Csupán toborzási rendszerrel az akkori Magyarországon nem lehetett hadsereget felállítani, mert elenyészően kevés volt az önként jelentkező. Ebből következik, hogy toborzással az engedélyezett létszámot sem lehetett „túllépni”. A Szövetségi Ellenőrző Bizottsággal a konfliktusok elsősorban éppen a „K” (Kényszer) toborzások lelepleződései miatt adódtak. 1925-ben például még az engedélyezett toborzást is leállították, mert kiderült, hogy 3000 „K” toborzott behívására került sor.⁷

Nem tudni, miként érti a szerző, hogy a csapatok technikai ellátottsága csökkent a háború utáni időszakhoz képest. (102. o.) Adataink szerint ugyanis a Horthy-hadseregnek 1920. szeptember 1-én mindössze 59 048 db puskája és 130 db (részben használhatatlan) lövege volt. Ehhez képest pedig később csak egyre jobb lett a technikai ellátottság.

A „Kinizsi Pál” altisztképző és nevelő iskoláról szólva, az illetménytáblázatok mellett, a szervezési és állománytáblázatok alapján érdemes lett volna legalább azt is megemlíteni, mennyi volt az évi növendéklétszám. Kevés utánjárással is megállapítható például, hogy 1930-ban a növendéklétszám 800 fő.⁸

Gyimesi Gábor ismerteti az 1926. évi előléptetési szabályzatot, majd a 106. oldalon egyetlen mondatban megemlíti, hogy 1931-ben megkezdtek a jutasi iskola átszervezését, de adós marad az új reformok ismertetésével. Pedig 1931-ben jelentős változás történt. Törvényerejű HM rendelettel a csapatoknál megszüntették az altisztképzést s az a jövőben már egységesen. Jutason folyt. A csapattól hároméves szolgálatot letöltött, kiválogatott tisztesekeket küldtek Jutasra, s ezek kétévi kiképzés után őrmesterként kerültek vissza. Egyúttal megszűntek a korábbi megkülönböztetések, és egységessé vált az előléptetés.⁹ „Minőségjavítás céljából” a felső vezetés 1935-ben elhatározta, hogy az elkövetkező 4 évben összesen 600 altisztet bocsátanak el a hadseregből.¹⁰

Téves megállapítás az is, amit a 110. oldalon olvashatunk: „A fasiszta Horthy-rendszer, hogy minél jobban magához láncolja az altiszteket, lehetőséget adott a Vitézi Rendbe való felvételre.” A hivatkozott forrásanyagban nem erről van szó. Az „új lehetőség” az volt, hogy a vezetőségben is képviseltethették magukat.¹¹ Köztudott dolog, hogy világháborús Arany Vitézségi Érem alapján volt

⁷ HL. VKF. Eln. 1. 1929. — 1929/Hr.

⁸ HL. HM. 1930. évi szervezési és állománytáblázatok.; HM. eln. 1. 1930. — 108 300., 99. melléklet.

⁹ HL. HM. Eln. 1. 1931. — 113 200.

¹⁰ HL. VKF. 1935. — 105 132/eln. VI. 1.

¹¹ L. Gyimesi Gábornak a „Csak szolgálati használatra” c. könyvből vett hivatkozását.

közkatonák, többnyire parasztok is vitézek lehettek, s ezeknek vitézi telket is adtak.

Emelte volna a dolgozat színvonalát, ha a Honvéd Altiszti Folyóiratban publikáló szakaszvezetők és tűzmesterek elvi állásfoglalása helyett — vagy mellett — a szerző a katonai felső vezetés állásfoglalását is ismertette volna.

Végezetül csak egy apróságról tennénk még említést. A húszas évek altisztjei aligha rendelkeztek a 105. oldalon említett 8 osztályos elemi iskolai végzettséggel, mert köztudomású, hogy Magyarországon a tárgyalt időszakban csak 6 elemiről beszélhetünk. Hatosztályos tan kötelezettség volt. Csak 1928-ban kezdték meg az iskolákat nyolc osztályúvá átszervezni.¹² Valójában azonban csak felszabadulásunk után vált általánosan kötelezővé a nyolc általános iskola.

Eddig számos tanulmány jelent meg a Horthy-hadseregről. A katonapolitikai és konstrukciós kérdések nagyrészt már tisztázottak. Ennek ellenére még sok speciális vonatkozású, fontos részprobléma vár megírásra. A komplex történetírás igényli is ezek megbízható és világos helyzetképet adó feldolgozását. Megjegyzéseim megtételére az indított, hogy a szóban forgó közleményben előforduló, el nem hanyagolható hibákra rámutatva, mint a kor egyik kutatója, ily módon is részt vállaljak abból a segítő munkából, amelyet a történészek, a történelmet oktató pedagógusok és a hadtörténelem iránt érdeklődő olvasók a hadtörténészekről elvárnak.

¹² Lásd: Új Magyar Lexikon, Elemi iskola címszó alatt